

Rákóczi Hírlevél

2009 Április

hatodik megjelenés

Asztalos Miklós

Rákóczi Ferenc és kora

Rákóczi Magyarország

ELSŐ FEJEZET

A vezetők, a hadsereg, az ország

Rákóczi nem volt uralkodója az országnak. Kezdetben a felkelés és a szabadságharc szinte az ő magánjellegű ügye volt, övé volt a kezdeményezés, az irányítás és a felelősség. A hozzácsatlakozók a személyes hűségen keresztül kapcsolódtak az egyre jobban nemzetivé váló mozgalomhoz. A kijegecesedési központ továbbra is Rákóczi maradt. A szécsényi konvent után a mozgalom intézményesen megszűnt Rákóczi egyéni felelősségén nyugvó felkelés lenni. A felelősségben intézményesen is részt kért most már az ország, a szövetkezett rendek összessége. A szövetkezett rendek a kezdeményező és felelős szerepét addig magában vállalta Rákóczit elismerték továbbra is vezérlőjüknek, "Dux"-nak, de az ország ekkor sem volt az övé abban az értelemben, mint ennek a kornak abszolutisztikus hajlandóságú uralkodói tekinthették országaikat magukénak. Intézményesen csak Erdélyben volt fejedelem, pedig Erdély a valóságban sokkal kevésbé volt az övé, mint az a Magyarország, amelynek nem volt intézményesen ura.

Ennek ellenére mégis ura volt ő Magyarországnak. Ura, mert az ő akarata érvényesült benne; ura, mert az ő elgondolásai öltöttek benne testet, vagy legalább is igyekeztek testet öltetni. Rákóczi volt a felkelésnek, a szabadság-, majd függetlenségi harc nyolc esztendejének lelke, spiritus rectora. Az ő intenciói érvényesültek mindenhol. Ő irányított mindent, ő tartott mindent össze és állandó mozgásban. Ha intézményesen nem is adatott az ország úgy a kezébe, mint egy korabeli abszolút uralkodónak, mégis az övé volt az. Az övé egyszerűen azért, mert ő vállalta maradék nélkül az országépítést, a szervező és irányító szerepet s mikor a felelősségben osztozást vállalt vele a nemzet, az ország, akkor is tovább vállalta legszemélyesebb ügyének az egész felkelést.

Nem frázis tehát, ha ez alatt a nyolc esztendő alatt "Rákóczi Magyarországról" beszélünk.

Évszázadok óta és újabb évszázadig ezalatt a nyolc év alatt volt magánvalóan magyar Magyarország s élhette a maga sui generis életét. I. Lipót uralkodási rendszere káoszt és nyomorúságot teremtett itt s ebből igyekezett Rákóczi a rendelkezése alatt álló rövid pár év alatt egy új országot teremteni, egy új országot, amelybe új életet és új szellemet kívánt elültetni. Rákóczi igyekeve nem egy pontban hosszú időre kiható maradt. Ami bukásával összeomlott, az is érdemes a megemlékezésre. Ismerjük meg tehát Rákóczi soha nem hivalkodó nagy munkáját, a nyolc magyar év Magyarországot: vezéreit, nemzeti hadseregét, az országépítésben részes országot, a gazdasági és szociális viszonyokat, valamint a társadalmi élet és a műveltség kereteit. Ha másért nem, azért, hogy kibontakozzék előttünk az a háttér, amelynek előterében lejátszódott a magyar nemzeti törekvések évszázados folyamatát oly impozánsan bezáró felkelés élet-halál harca.

A felkelés szabadságharcának nyolc éve alatt úgyszólván minden a legszemélyesebb műve volt Rákóczi Ferencnek: hol a kezdeményezésben, hol az irányításban, hol magában a végrehajtásban. Természetes, hogy a maga egyénisége mindenre rá is ütötte a maga sajátos jellegét.

Rákóczit a rajta kívül álló véletlenek egész sora sodorta akaratán kívül a nemzet és az ország élére. Maga sokkal szemérmesebb, zárkózottabb, önmagával szemben kisebb hitű volt, semmint történelmi szerep utáni vágy, hiúság, vagy belsejéből kiáradó mindent el-söprő expanzivitás kényszerének engedett volna akkor, amikor az események odasodorták, hogy meg kellett felelnie egy nemzet minden várakozásának, amely várakozás családjának történelmi és politikai hagyományai alapján feléje fordult. Rákóczit egyedül az a mélyen etikus hit vezette, hogy ő Isten által van erre a szerepre elhívva s így egyetlen kötelessége van: szolgálni az Isten akaratát a magyar nemzet szabadságának és függetlenségének kivívásával. Rákóczit egyetlen valami fűzte össze szétszakíthatatlanul nemzetével és országával: a kötelességérzet, amely a hivatottság missziós érzetéből fakadt. Felkelése szabadságharcának minden mozzanatában egyetlen vezérfonala volt Rákóczinak: a kötelességérzet, kötelességérzet a nemzettel és az országgal szemben, amelyet szolgálni az isteni elrendelés kötelezte s amely hittel, bizalommal, reménnyel fordult feléje, amikor megmozdulása a szabadság lehetőségét csillogtatta meg előtte. A legkötelességérzőbb és kötelességtudóbb vezéralakja Rákóczi a magyar történelemnek. Ez az a vezérmotívum, amely működését mindennél határozottabban jellemzi.

Rákóczi ősei nyomán az ország legnagyobb magánvagyonának volt a birtokosa. Minden olyan Béccsel való megegyezés, amely ezt a vagyont számára biztosította volna, amilyen megegyezésre a felkelés alatt a nemzeti célok feladása esetén, sőt a mozgalom végén anélkül is több lehetőség is nyílt, Rákóczi számára a gondtalan főúri élet minden lehetőségét megnyitotta volna. De, bár az őt közéletbe sodró véletlen események közt nem egy egyéni sérelem is akadt s így megmozdulása egyéni okokra is támaszkodott, mégis annyira eggyé lett a mozgalom magasabb nemzeti céljaival, hogy a maga és családja sérelmei és érdekei egyre jobban a háttérbe szo-

rultak. Kitért a lengyel korona elől, amikor játszva mentesült volna Béccsel szemben minden felelősség alól, mert nem akarta nemzetét odadobni a német bosszúnak. Nem fogadott el egyéni kedvezményeket, hogy ellenükben feladja a nemzeti elveket. Végül is nem élt az anyagi javai megmentésének lehetőségével sem, amikor az ellentállás további lehetősége már megszűnt, mert érezte, hogy most már az ő pusztá személye az, ami mint örökös memento a száműzetés idegenségéből is inti Bécset és biztosítja a visszaküzdött alkotmányos szabadságot. Feladta a földi javak, nyugodt élet hiú lehetőségét, mintha érezte volna, hogy neki kötelessége a nemzettel szemben az eszmévé válás mostoha sorsának vállalása. Neki kötelessége, hogy valaki, maga a szabadságküzdelem indítója, irányítója, ne adja fel azt a lehetőséget a főhajtással, hogy még egyszer a nemzeti ügy mellé állhasson felemelt fővel, esküszegés nélkül, ha a körülmények úgy kívánák.

Nem nevelték magyar patriótának s nem hallotta fogékony gyermekéje napjaiban azokat a gondolatokat, politikai eszméket, amelyeket ősei szolgáltak. Maga mégis azok hív követője és felismerője lett. Atavisztikusan ütött vissza benne nemzete évszázados függetlenségi és nemzeti törekvése. A független és nemzeti Magyarország ideája elevenen élt benne.

Ez az idea tört minden intézkedésén keresztül a megvalósulás fizikai állapota felé. Két cél irányította munkásságát: felépíteni a lerombolt szabadságot újra, hogy meglegyen az ország és a nemzet régi szilárd alapja, majd aztán erre az alapra egy független ország és egy szabad nemzet egységéből új jövőt építeni fel.

Semmi nem állt távolabb tőle, mint az anyagi érdek és az önös cél. Anyagi lehetőségeit nem fokozni kívánta, hanem áldozatos készséggel állította azt is a nemzeti célért folyó küzdelem szolgálatába. Önös célt még az erdélyi fejedelemség megtartásának követelésével sem szolgált, mert ez a kívánság is politikum volt s csak megértése volt annak az évszázados elvnek, hogy amíg a magyar trónon idegen ül, addig feltétlenül szükség van az önálló, nemzeti fejedelmű Erdély fennmaradására. Mert csak a nemzeti, önálló Erdély őrizheti és szolgálhatja az idegen uralkodójú nemzettel szemben az egység vágyának és a nemzeti függetlenség akaratának valóban nagy magyar gondolatát.

A független országban élő szabad nemzet gondolatának szolgálata megkívánta, hogy azon az országrészen, amely hatalmába került, helyreállítsa a régi szabadságot, közbiztonságot; jobb gazdasági és szociális viszonyokat teremtsen, tehát, hogy a birtokláson túl építő, regeneráló munkával is foglalkozzék.

A függetlenség kivívásához hadseregre volt szükség. Évszázados nemzeti vágyak öltöttek testet a Rákóczi keze alatt kialakult kuruc-seregben. A sereg fenntartására és a hadviselés költségeire anyagi eszközökre volt szükség. Az ország financiálisan immár másfél évszázada szinte az önállóság minden látszatnyoma nélkül felszívódott a birodalom közös szervezetébe. Új pénzürendszert kellett teremteni, új adópolitikát kellett bevezetni, új anyagi erőforrásokat kellett megnyitni. A függetlenség magával hozta a belső ipari termelés felfokozását s ezzel a kereskedelmi és ipari élet fellendítését is. Rákóczi volt Magyarországon az első nagy iparosító, mert szabad hadseregének a külföldről lehetőleg független ellátása megkövetelte ezt.

A jobbágy helyzete javulásának reményében, a nemes eddigi előjogainak biztosítását tudva csatlakozott a nemzeti mozgalomhoz. Rákóczi volt az, akinek a két egymástól mégis csak divergáló kívánság között úgy kellett igazságot szolgáltatnia, hogy egyik se bántassék meg. Így lett Rákóczi a nemesi szabadságok helyreállítója s egyben a jobbágyokkal szemben az első szívvel érző s demokratikusan gondolkodni tudó magyar államférfi.

Mozgalmának, mely a legrövidebb idő alatt szélesedett a nemzet mozgalmává, legerősebb tömegtámasza az elégedetlen protestáns társadalom volt. Rákóczinak volt akkora államférfiúi bölcsessége, hogy erős katolicizmusa ellenére is szembe tudott fordulni a katolicizmus elnyomó tendenciáival és igazságot tudott szolgáltatni a protestánsoknak is, mert így kívánta azt a független országban élő szabad nemzet elgondolása.

Államférfinak kellett lennie, aki egyensúlyban tudja tartani a társadalmi osztályok és a felekezetek egymásközi vetélkedését, aki Európa ütőerén tartja a kezét s saját maga teremtette diplomáciájával mindent elkövet, hogy a magyar ügyet európai ügyé szűkítse. Hadvezérnek kellett lennie, aki a keze alá tóduló fegyelmetlen tömegeből hadsereget szervez, hadi terveket sző, csatát vezérel. Gazdasági vezérnek kellett lennie, aki finansiális problémákat old meg, aki a hadsereg minden szükségéről gondoskodik. Aki ipart terem, kereskedelmi életet mozgat s mindezt máról-holnapra, hisz igazán nem készülhetett erre.

Rákóczi mindennek a feladatnak megfelelt. Kezében tartotta a bel- és külpolitikát. Hadsereget teremtett és tartott fenn. Gazdasági kérdéseket oldott meg. Igazságügyi problémákkal foglalkozott. S végezte mindezt a legnagyobb szerénységgel, esendőségének és tökéletlenségének, ember voltával járó hibáinak fokozott tudatával. Zárkózottsága és helyzetének tudata magasan fölėje emelte őt mindenkinél, viszont szükség esetén szónoki készsége varázsával mindenkihez közvetlen közel tudott férközni.

Mindenről tudott és mindenkit ismert. Nem kerülte el a figyelmét semmi és senki. Mindemellett pedig ráért, hogy udvarában olykor vadászszenvedélyének, pompakedvelésének és szórakozásnak is éljen. Tudta, hogy mindez csak emeli a tekintélyét az alsóbb osztályokkal szemben. Valódi uralkodóképességek voltak benne s ezeket önmaga oly szerényen viselte, szinte rejtegette, hogy az állandó-

an dolgozó agy, a mindég munkás lélek, amely az egész mozgalom agya és lelke volt, szinte rejtve maradt még a közvetlen környezete előtt is.

Rákóczi a neki adatott nyolc év alatt beigazolta, hogy nemcsak testi inkarnációja volt az őseiben élt magyar nemzeti törekvéseknek, hanem örökölte nagy ősei minden kiváló államférfiúi, uralkodói tulajdonságát. A legmostohább viszonyok között oly szervező és irányító készségről tett tanúságot, hogy méltán állíthatjuk Bethlen Gáborral egy sorba, aki pedig a XVII. század legnagyobb magyar szervező államférfia volt. Csak sajnálnunk lehet, hogy nem tudta megvalósítani álmát, amiért mindent feláldozott, a független Magyarországot és benne a szabad magyar nemzetet s nem lehetett ennek még évtizedekig áldásosan működő uralkodója. A magyarság akkor száz évvel előbb indult volna el nemzeti öntudatosodása és megerősödése útján s így száz év előnnyel indult volna a XVIII. század végén öntudatukra ébredt nemzetiségeivel szemben a hegemoniáért vívott harcba. Ez a száz évnnyi előny hiányzott utóbb ahhoz, hogy a hegemoniáért nemzetiségeinkkel szemben sikerrel vehettük volna fel a harcot, ez a száz évnnyi nemzeti öntudatosodás és erősödéshiány vezetett közvetlenül a trianoni eredményhez.

Rákóczi mellett Bercsényi Miklós maradt mindvégig a mozgalom, a szabadságharc másik nagy vezéralakja. Bercsényi impulzív és robusztus alakja olykor mintha el is homályosította volna a szerény és hallgatagabb Rákóczi személyét s nem egyszer a Bercsényiét állította előtérbe. Ez azonban akkor is, ma is csak optikai csalódás. A nyughatatlan, szónokló, pompában úszó Bercsényi, a generalissimus, mindvégig második személy maradt Rákóczi mellett. Kíelte ugyan teljesen magát, mint hadvezér, mint diplomata, mint orátor, mint belpolitikus egyaránt, de legtöbbször csak Rákóczi kegyéből és Rákóczi sokszorosán pompázóbb visszfényeként. Kétségtelen, hogy a kor valahány vezető és szerepet vivő embere között ő állt Rákóczihoz legközelebb. Mert Rákóczi minden szociális érzéke és demokratikus hajlandósága ellenére is lényegében erősen arisztokrata volt. Származás, társadalmi rang szempontjából is talán a mozgalom előtti évek sorsközösségéből kifolyólag is Bercsényi állt legközelebb Rákóczihoz. Kettőjük levelezésében van a legtöbb bizalom és melegség s kettőjük viszonya volt mindég a legközvetlenebb. Bercsényi gondosan ügyelt arra, nehogy bárki is Rákóczi elé helyezze. Rákóczi viszont minden gyűlöleten és intrikán keresztül óva vigyázott Bercsényi személyére és pozíciójára. Merőben ellentétes egyéniségük még jobban egymásra talált, mint a mozgalom előtti években.

Nem egy ponton lényeges felfogásbeli különbségek voltak közöttük. Más volt mindkettő mint hadvezér s mint stratégia. Más volt különösen az első években mindkettő külpolitikai beállítottsága. Rákóczi francia orientációja, amely a mozgalom központi eseményeire oly elhatározó befolyással volt, Bercsényit sohasem tudta lelkesíteni. De egyik volt mindketten az eszme szolgálatának komoly vállalásában s Bercsényi és Rákóczi is egyaránt rácafozt a szatmári béke után arra a felfogásra, hogy az egész mozgalom csak néhány százezer hold birtokos-változásáért folyt le, mert mindkettő szó nélkül feladta vagyoni alapját és békés otthonát, az elvek és az eszme fenntartásáért.

Rákóczi és Bercsényi köré csakhamar egész szellemi vezérkar alakult ki. Komoly polgári hivatalnoki kar, ügyes diplomáciai készséggel rendelkező, követségre alkalmas emberek, hivatásos és nem hivatásos katonák, akik közösen alkották azt az apparátust, azt a látható hivatalos független Magyarországot, amely a mozgalmat élettel töltötte meg. Rákóczi körül lassan kialakult az ország kormányzásági ügyvitele. Közjogi, egyházi, igazságügyi, gazdasági kérdések merültek fel s találták meg a fejedelem környezetében a maguk szakembereit. A polgári apparátus és adminisztráció természetesen inkább háttérben maradt és sem az egykorúak, sem a későbbiek nem igen időztek azok nevinél, akik ennek a szolgálatában állottak, bármily kiváló és fontos volt is feladatuk és munkakörük.

Az egykorúak figyelme természetesen első sorban a katonák, a nagyobb hadiegységek vezetői és a sikerebben működő csapatvezérek felé fordult. Károlyi, Forgách, Vak Bottyán, Ocskay, Bezeredy stb. neve így sokkal jobban összeforrt a szabadságmozgalom emlékével. Ezek közül Károlynál kell megállnunk rögtön Rákóczi és Bercsényi után.

Károlyi kevésbé volt koncepciózus ember, mint Bercsényi. Viszont nem volt annyira idegember, akinél ezért oly nagy távolság választotta volna el az elgondolást a megvalósítástól. Nála a gondolat és a kivitel meglehetősen közel járt egymáshoz, viszont távol tartotta magát igen gyakran már magától az elhatározástól is s ezért többször múlt rajta nagyobb hadiesemények sikere, illetve balsikere. Családi összeköttetései és vagyona alapján elsősorban a Felső-Tiszavidéken és az erdélyi széleken volt széleskörű tekintélye. Országos súlya csak akkor lett, amikor a felkelés harcainak második periódusában a kezébe került a hadsereg feletti parancsnokság. Károlyi sem volt képzett katona. Dunántúli hadjáratainak következetes végkudarcait elővigyázatlanúságára vezethetjük minden esetben vissza. Nem idegenkedett ugyan a bravúros vállalkozásoktól, de nem volt rendszeres ember. Állítólag Thököly volt tisztjei domináltak körülötte s ezek elhatározó befolyást gyakoroltak hadvezéri működésére. Rákóczi és Károlyi között korántsem volt olyan közvetlen a viszony, mint Rákóczi és Bercsényi között. A felkelés utolsó időszakában egyre jobban elmélyült a közöttük keletkezett szakadék s kisebb-nagyobb elhidegülések már azelőtt is mutatkoztak, mint például Károlyi erdélyi megbízatásakor, amikor a megbízást Károlyi csak ímmel-ámmal vállalta volt.

Bizonyos, hogy Károlyi hosszú időn át lelkes és megbízható híve volt a nemzeti szabadságmozgalomnak. Amikor a békekötés körül magához ragadta a kezdeményezést és függetlenítette magát Rákóczi befolyásától, kétségtelenül hasznosan mentette azt, ami

még menthető volt. A nemzeti ügynek nem volt árulója, azonban jogosan vethetjük fel a kérdést, hogy vajon nem került-e ellentétbe a Rákóczival szemben fennállt hűségkötelezettségével s még inkább a szövetkezett rendekkel szemben vállalt hűséggel. E két kérdésre a válasz nem lehet felmentő.

Forgách kétségtelenül sokkal képzetesebb katona volt, mint akár Bercsényi, akár Károlyi. Viszont emberileg mindkettőnél számosabb hibával volt terhelve. Gögös és összeférhetetlen ember volt, nem egy súlyos intrika kezdeményezője. Emellett a fejedelem még iszákosnak is ismerte. Erdélyben tapintatlan fellépésével inkább ártott, mint használt Rákóczi ügyének. Különben is több olyan meg gondolatlanúságra ragadtatta magát, amely a vele szemben való bizalmat teljesen aláásta. Utolsó önálló vállalkozása után valóban megtelt vele szemben a türelem pohara s személyének a mozgalomból való erőszakos kikapcsolása a legkevésbé sem szolgált a mozgalom kárára.

Károlyi és Forgách mellett Esterházy gróf volt még vezető szerepet vivő ember a felkelés katonai részében. Ő sem volt önálló egyéniség s bár nem volt híjával a személyes bátorságnak és vitézségnek, mint hadvezető inkább félénk, mint óvatos volt. Bercsényi, Károlyi és Forgách mögött háttérbe szorult s jelentéktelenebb szerepet vitt, bár ambíciója legalább is nem mindennapi volt.

Az 1709-ben elhunyt gróf Barkóczi Ferenc tábornagy régi katona volt. Maga kitűnő vitéz hírében állott, de vezényelni és irányítani nem tudott. Inkább nagy katonai múltja s Rákóczi bizalma biztosította számára azt a munkakört, amelyet a hadseregnél a felkelés alatt betöltött. A hatodik s egyben utolsó tábornagy báró Vay Ádám volt, egyben Rákóczi udvari főkapitánya is. Vay Rákóczi legszemélyesebb hívei közé tartozott, udvarában első személy volt s korának leghiggadtabb, legbölcsebb magyarjai közé tartozott. Ott volt a vezérlő fejedelem mellett csatái legsúlyosabb pillanataiban s mint bölcs tanácsadó ott állt mellette az állami gondok közepette is. Vay mint politikai író is szolgált a nemzeti ügyet, amellett, hogy nemcsak a tollat, hanem a kardot is ügyesen forgatta s Rákóczi nem egyszer önálló és fontos katonai megbízatással is kitüntette.

Tábornagyi rangot viselt még, de nem Magyarországon, hanem az erdélyi csapatoknál Pekry Lőrinc, akinek bár jelentékeny szerepe volt Rákóczi erdélyi fejedelemmé választásában, mégsem tartozott a feltétlenül megbízható emberek közé. Mérhetetlen ambíciók hevítték. A természet a legellentétebb, szélsőségekre hajló tulajdonságokkal ruházta fel, önző és fondorkodó volt s emellett kiváló tehetséggel volt megáldva. Találóa írja róla R. Kiss István, hogy még állhatatlanságában is ingatag volt.

Rákóczi, Bercsényi, Károlyi, Forgách, Esterházy Antal, Barkóczi, Vay és Pekry állt a nemzeti mozgalom szabadságharcának élén, az ő kezükben alakult ki az a nemzeti hadsereg, amely már több mint másfél évszázados vágya volt a nemzeti hadseregétől is megfosztott magyarságnak.

Amikor a magyar trón I. Ferdinánd kezére került s ezzel a maradék-Magyarország, ez a nyugati és északi csonka-karjé hozzásimulni kényszerült a Habsburg-tartományokhoz, mind adminisztráció, mind pénzügyi és hadpolitikai szempontból egyre jobban Bécs alá vonatott s addigi függetlenségét, önállóságát egyre jobban feladni kényszerült. Így sorvadt el lassan, de annál határozottabban az egykori magyar hadrendszer s jutott az egész magyarországi hadügy a bécsi, merőben idegenszemlélt haditanács kezére. Az országot rendszerint idegen pénzen tartott idegen katonaság is védte, amelynek a feje, a fővezér, a király embere, idegen volt. Emellett ugyan fennállt a nádor hadügyi helyettesének, az országos főkapitánynak a szerepköre, azonban az egyre kisebb körre szorítkozott. Alája tartoztak a magyar csapatok, a várak őrségei, a vármegyei katonaság és a mezei hadak. A rendek az ország érdekében szívesen tági-tották a főkapitány hatáskörét, de ez nem volt elég arra nézve, hogy az állami szuverenitást biztosítani tudta volna az országba behozott idegen katonaság felett. A főkapitányi intézményben benne rejlett ugyan a nemzeti hadsereg, a nemzeti katonaság megszervezésének lehetősége, de a döntő szó mégis azé az idegen katonaságé volt, amely idegen testet jelentett az országban. 1556-ban Ferdinánd megszervezte a bürokratikus jellegű bécsi haditanácsot. Ez, a Ferdinándtól nyert utasítása alapján, nem ismert különbséget a habsburgi területeken belül s bár egyetlen magyar sem volt benne, hatásköre mégis kiterjedt a magyar végvárakra is. A haditanács magyarországi érvényesülésének még a nagysúlyú Nádasdy nádor sem tudott gátat vetni. Ezzel megindult a magyarság háttérbe szorítása. A tisztikarban, különösen annak magasabb rétegeiben a magyarság nem, vagy csak alig jutott szóhoz s a nemzet által kiállított haderő mindig másodrangú jelentőségű maradt az országban levő idegen sereghez képest. Ez oda vezetett, hogy igen hamar országos óhaj lett a nemzeti hadsereg intézményének, mint a nemzeti szuverenitás biztosítékának és külső kifejezőjének felelevenítése, illetve új alapokon való intézményes megteremtése. A népfelkelés lassan elvesztette katonai értékét. Katonai szempontból a zsoldosereg lépett előtérbe, ami viszont hamar gazdasági és szociális kérdéssé fajult. Az állandó idegen zsoldos-megszállásnak a népre nehezedő súlyos gazdasági terhei egy évszázadon át gyűjtötték a lelkekben az idegen-, főleg németgyűlölet egyre féktelenebb izgalmát.

A XVI. század végére lett ismét időszerű a nemzeti hadsereg kérdése. Olyan rendi seregre gondoltak az idea felvetői, amelyet a rendiség tartott volna fenn, amely felett az országgyűlésen a rendek diszponáltak volna. Ez a sereg független lett volna a királytól s a rendiség, amely egyben a nemzetet is jelentette, szükség esetén a királlyal szemben is felhasználhatta volna azt.

1598-ban Nádasdy Ferenc és Pálffy Móric vetették fel ennek a hadseregnek a gondolatát, majd 1604-ben Thurzó György és Pethe Márton érsek tértek vissza erre a gondolatra. A megvalósulásra azonban részben a rendek tehetetlensége, részben a hatóságok bizalmatlansága miatt nem került sor. Bár a vágy azután is elevenen élt s a század derekán különösen nagy pártfogóra és ékes szavú hir-

detőre talált a költő és hadvezér Zrínyi Miklósban, aki nemcsak a magyar katonai irodalomnak volt a megalapítója, de évszázadokra a leghivatottabb hirdetője volt a magyar nemzeti hadsereg szükségességének is.

A rég kialakult formákban a nemzet mindezek ellenére katonáskodott, de nemzeti hadsereg híján a török idők közel másfél évszázada alatt nem jutott nemzeti vezérlethez. Nemcsak a felvidéki várak kapitányai voltak idegenek, de azok voltak a mezei hadakat vezető főkapitányok is. Az országgyűlések lankadatlanul követelték ugyan a magyar parancsnokokat, de a követeléseknek mi foganatjuk sem lőn. Az idegen főkapitányok a legjobb esetben nem voltak ellenségei a magyar katonáknak, de bizony többnyire nyílt ellenségek voltak. A magyar katonaság háttérbe szorult s nem egyszer szótlannul kellett a legsúlyosabb inzultusokat is eltűrnie.

Ilyen körülmények között természetesen nem aludt el a lelkekben a vágy a nemzeti hadsereg után. Az erdélyi fejedelmek sikeres Habsburg-ellenes hadjáratai alatt meggyőződhetett a karéj-Magyarország népe, hogy a nemzeti vezérlet alatt álló nemzeti katonaság Erdélyben sikeres haditettekre képes. Thökölynek kezdetben szerencsés katonai vállalkozásai, valamint a felszabadító háborúban részt vett magyar csapatok hadi értéke a kuruc idők kezdetén élénken élt az emlékezetben és a köztudatban. A hit a régi magyar katonai erények el nem hunytában és a vágy a nemzet szuverenitását végre kivívó és biztosító nemzeti haderő iránt egymást támogatta a századforduló keserű szájízú és nyomasztó légkörű évtizedeiben.

Ebből a hitből és ebből az immár tradicionális vágyból, törekvésből táplálkozott az a páratlan lendület, amellyel az ország népe rendi, vallási és nyelvi különbség nélkül Rákóczi kibontott zászlói alá sereglett s ez a hit, a győzni tudás hite s ez a vágy, a nemzeti hadsereg vágya, alakította Rákóczi zsenialitása mellett ebből az összeverődött emberseregletből egyre kötöttebb formájú és egyre állandóbb jellegű hadsereget, alakította ki másfél évszázad után újra a szuverén magyarság szuverén nemzeti hadseregét. Ez a sereg már mindenkié volt s későbbi egyre feudálisabb jellege ellenére is nem a rendek, hanem a nemzet serege lett, amelyet már nem a gyűlölet, hanem a szeretet lángja vett körül. A nemzetnek másfél évszázadon át lekötve tartott erkölcsi és fizikai ereje a kuruc nemzeti seregen keresztül szabadult fel s ez a felszabadult erkölcsi és fizikai erő táplálta nyolc hosszú éven át a mozgalmat.

Rákóczi seregének kialakulását, lassú keretek közé szervezését, Rákóczi állandó jobbító, javító törekvéseit már láttuk. Ekkor nagyjában megismertük ennek a seregnek minden erényét és hibáját. Legnagyobb erénye a háború céljával való kétségtelen együttérzés és az önzetlen lelkesedés volt, amely összehozta és összetartotta ezt a hadsereget. Hibái a begyakorlatlanság, nehezen fegyelmehetőség, a képzett altisztek hiánya, a tisztikar gyakorlatlansága, a nagyobb egységek vezéreinek önféjűségre való hajlandósága, nem egyszer képzetlensége s magának a fejedelemnek is a hadsereggel és az azzal elérhető eredményekkel szemben való hitelvesztése voltak. A kuruc sereg képzetlenül és szervezetlenül indult első csatáiba, az ütközetek és ide-oda vonulgatások alatt szerzett ugyan hadi élményt s némi gyakorlatot is, de nagy tömegében mindig inferiorisabb katonai értéket jelentett, mint a vele szemben álló császári zsoldos csapatok.

Ezek mellett generális baj volt az, hogy a császári és a fiatal nemzeti haderő között korszerűségben volt nagy különbség a császári haderő javára. A császári sereg a kor színvonalán állott, míg a kuruc sereg egy elavult hadviselési módnak volt a híve s úgy a sereg, mint a tisztikar határozottan ellene volt minden újítási törekvésnek, melyekkel Rákóczi s nem kis mértékben Forgách is az irreguláris hadviselés és harcmodor helyett a reguláris harcmodorra akarták nevelni az inkább gyors elhatározást, éles szemet, erős kart és fűrgeséget megkívánó régies csatározásokat kedvelő kurucokat.

Ezért nem volt várívó a kuruc sereg. Markó Árpád igen kiválóan jellemzi a sereget azzal a megállapítással, hogy nem szerette a tényleges és látszólagos tétlenséget és nem volt türelme a passzív hősiességhez. Ez a magyar vérmérsékletből, a török idők végvári magyar vitézeinek és a hajdúk s Thököly emlékein élő kurucoknak hagyományaikból fakadó katonai természet soha sem jutott el oda, hogy egyenlően fegyelmehető és nagy ütközetben egyenlő biztonsággal vezényelhető sereg nőjön ki belőle a császári sereggel szemben, amely ennek épp az ellentéte volt. Ezért alá kell írunk Markó szomorú, de igaz megállapítását, hogy ez a fiatal nemzeti hadsereg összességében a hadjárat egész tartama alatt nem tudott felemelkedni, éppen a fejedelem által felismert és nemzetünk lélektanában gyökerező gyatkozások miatt, arra a fokra, amelyre hivatva lett volna.

Rákóczi Emlékiratában gyakran megemlékszik seregéről s abból tudjuk, hogy a gyalogságot megvetette a közvélemény, mondván, hogy a kutya jár gyalog. Pedig Nyugaton a gyalogság már becses fegyvernem volt. A sereg nem szerette a huzavonát, viszont nem szeretett az ellenséghez közel táborozni, mert nem szerette a készenlétben való pihenést. Pihenéskor szívesen lakmározott és szívesen ivott. Szívesen és gyorsan csapott az ellenségre. Épp harci kedve miatt nem lehetett kitérni véle egy-egy ütközet elől. Ha azonban csatát veszített, épp oly igyekvéssel oszlott fel, ment szét, mint amily buzgalommal kergette maga a futó ellenséget. Minden egyes ütközet a sereg felbomlásának veszélyét hordta magában, mert ha győztek, a zsákmányt vitték haza, míg ha veszítettek, a verekedés miatti lelkiállapot vezette vissza a katonákat családjaikhoz. Erősen befolyásolta a legénységet a mezei munka is. A legénységben emellett meg lett volna, mint Markó is megállapítja, a tanulási készség, hogy elsajátítsa a rendszeres hadakozás módját, de a tisztikar végzetesen fogyatékosan volt képezve és maga is fegyelmehetően volt.

Ez az oka annak, hogy számos kisebb-nagyobb helyi siker mellett a felkelés nyolc évének összefüggő hadtörténelme nem felemelő olvasmány. Rákóczi mindent elkövetett, hogy ezt a hadsereget a megteremtésen és a fenntartáson túl, fejlessze is. Nem rajta múlt, hogy igyekvésével nem volt arányban az eredmény, amelyet elért. De bár Rákóczi törekvései a harcmodor tekintetében alig értek el

eredményt, a kuruc seregek - amint azt Szekfü írja a Magyar Történet hasábjain - mindent neki köszönhettek. Ő állította őket össze. Ő gondoskodott élelmükről, felszerelésükről, utánpótlásukról. Ő és hadi irodájának néhány embere soha nem vette le szemét erről a seregről, mely életének legnagyobb pozitív teljesítménye volt s amely oly önálló nemzeti hadsereg volt, - hogy tovább is Szekfü idézzem - minőről Zrínyi Miklós álmodni sem mert s amilyen Hunyadi Mátyás és 1848 között magyar földön soha nem volt. A fejedelmi teljesítmény páratlansága, valamint a nemzeti hadsereg tényének öt évszázadnyi időközben való magában állása oly nagy dolgok, hogy ezek történelmi jelentősége mellett másodrangú kérdés marad mindig, hogy ez a sereg nem tudott a tökéletesség magasabb fokaira emelkedni s végül is elbukott s véle bukott a nemzeti ügy is, amely az első pillanattól kezdve katonai probléma volt és maradt mindvégig a külpolitikai momentumok fokozott kihangsúlyozása ellenére is.

részlet

A NEMZETI SZÖVETSÉG HYMNUSA * (QUID FURORES, TOT CRUORES...)

Latinból átköltötte: *Bettes István, Pozsonyban, 2003.*

május 26-án

**Hadúr gyilkos, bösz tüzei, kegyetlenül lángholtok;
Pannóniánk kardra hányva, végre csillapodjatok!**

**Lankadlatok le már végre, hagyjátok a szent ügyet,
Magasságos Isten dolga alázni a büszkéket!
Megalázott jogainkért joggal vívunk háborút,
húsunkba maró fogaktól ez a szabadító út!
Jogtalanul ránk kivetett kíméletlen hadisarc, hogy
behajtsák, nem kímélik hátunk korbácsalkkal!**

**Erőszakkal ragadják el gazdag, szegény vagyonát,
örök rettegéssel telve lakja a nép a honát.
Vérszopás, kín, marcangolás, mind hárpia-tudomány, sujt mind
hatalmas mind bárányt, istentelen találmány.**

**Ima, érv, gyász, sírás, kérés, itt egyikük sem segít,
legyen bármilyen gaz vétek, államérdek minden itt!
Seregünknek légy vezére, enkezünkbe add sorunk;
nehogy csak remény maradjon, pálmád legyen a
jussunk! Félémlítsd meg ellenségünk, igyon keserű
pohárt; érezze zord haragodnak háborúzó ostorát!**

**Napfényünket, Vezérünket ragyogja be Szent Lelked;
szövetséges rendjeinkre égi áldást permetezz!**

**Ősi jogunk, szabadságunk méltóságát add nekünk; bárha
késsel, békességed add meg még ma minekünk!**

**Életét és szabadságát ugyan ki ne védené? Ősi
jogát, becsületét nemzet hogyné féltene?**

**Esküszegés bevett szokás lett nálad, vad Osztrákhon;
ezért viseltük oly hosszan rabigádat nyakunkon.
Rettenetes elgondolni, mennyi kín, gyász, vér, halál,
temetés és korbácsolás; mindenben volt részünk már.
Ó, Te Mindenható Isten! Segedelmünk csak Te vagy,
egy életünk, egy halálunk silányságában is Vagy!**

**Szabadnak rendelted népünk, éreztesd meg hát vele,
nyilatkozzon meg már végre ennek valami jele!
Add vissza ügyünk örömét, mit felperzselt Osztrák-szél,
ünnepe jöjjön sok bús napra, hozz borúra napsütést!**

**Vedd el minden bűnünk, vétünk, fohászunkat hallgasd meg;
támaszunk vagy mindörökké: hogy a világ tudja meg!**

**Bizonysággal álljon, Te az esküszegőt nem tűröd,
lesújtasz a gögös főkre, nevüket eltörülöd!**

**Egy hazáért, vidám szívvel harcoljunk reménységben,
Igaz Isten tündököljön örök dicsőségében!**

RÁKÓCZI FERENC ÉNEKE

Fölséges nagy Isten, szentséges nevedben Kezdem verseimet szent segedelmedben.

Mert én szűkölködöm segítséged nélkül, Mint az szomjú szarvas hideg forrás nélkül.

Legelsőben azért hozzád fohászok, Mert tenálad nélkül árva vagyok, tudom.

Az én szándékomat hiszem, hogy jól tudod, És kívánságomat énnékem megadod.

Kisdéd seregünket vezérd szent lölköddel, Kicsin táborinkat, kérünk, ne veszed el!

De sőt inkább, Uram, őket erősítsed, Ő ellenségeket túlök megrettentsed.

Az Krisztus nevében fölkötöttem szablyám, De legelsőben is szent neved kiáltám.

Az magyar nemzetnek sok siralmát látom, Segílj meg, Úrjézus, kiért fohászok.

Ha kihoztál minket, Uram, Szkítiából, Régi pogányságnak mélséges tavából,

Ne hagyj pusztítanyi mi ellenségünknek, Hogy láttossál lennyi az mi Istenünknek!

Kik csak azon vannak, hogy megemésszenek, És minket ez földrül eltörülhessenek.

Árva Magyarország, jaj, pusztán maradtál, És mind atya, anya nélkül hagyattattál!

Ne félj, mert fölötted, ím, igaz strázsa áll, Régi szabadságtúl még meg nem fosztattál!
Gondja van Istennek igaz hiveire,
De bizonynal hiszem: az magyar nemzetre!

Nem teként az Isten kétszünű emberre, Vess igyet, nagy Isten, hamis arbiterre!

Átok alatt légyen az, ki tanácskozta, Ki az súlyos terhet magyarokra adta!

Rettenetes kínok szálljonak azokra,
Kik szegény hazánknak voltak nagy károkra!

Nem lész büntetetlen, te hamis áruló, Kézben akadsz, hidd el, nemzetünket rontó!

Hidd el, megrostálnak, porcióvizsgáló, Ne szaladj előttünk, ha vagy igaz és jó!

Várhothod Istennek haragját fejedre, Az ki oka voltál, tekénts föl az égre,
Az vezércsillagnak nézz fényességére, Mit példáz rólatok, vehetitek észre!

Kevés javainkból ők parancsolának, Minden súlyos terhet mireánk rakának.

Tulajdon szemével megtekinté Isten, Siralmas panaszink vevé eleiben,

Könyörgésünk látván, néze ránk kegyesen, Elbocsáta Isten minket szerencsésen.

Ó, mi magyar népek, kérjük az Úristent, Megromlott népeit, segíljen meg minket!

Hogy ellenségünkön mi erőt vehessünk, Így Istennek hálát mindnyájan adhassunk.

**Az nagy sarcoltató adót meguntátok, Majdan sós kenyeret ti ennyi nem tudtok.
Az egzekúciót már nem tarthatjátok, Mert javaitokból immár kifottatok,**

Mind egész országul nyomorultak vattok, Németnek, papoknak mert jobbágyi vattok!

Testeteken nincsen semmi ruházottok, Mastan, hiszem, vagyon miltó panaszotok.

Hamis arbiterek, mit futtok előttünk? Rákóczi, Bercsényi, hiszen nem vétettünk,

Ha ti javatokra Istentül küldettünk, Fejetek meghajtván, várjotok jót tülünk!

Szerelmes fiaim, semmit ne féljete, Az Jézus nevéjért vélem szenvedjete!

Megsegít bennünket, csak hogy egyetértsünk, Rebellisek többül mi vissza ne légyünk.

Vannak mimellettünk sok gróf úri rendek, Nemes szabadságon tanult jó vitézek.

Építsd föl, Úristen, megromlott oszlopát, Szegény magyaroknak megromlott bástyáját!

Isteni erőddel add meg szabadságát, Emeld föl még egyszer tündöklő zászlóját!

Ó te átkozott Bécs, sok károkat tettél, Sok szép gróf urakat ki megemésztettél,

Nemesi rendeket mind semmivé tettél, Szép szín alatt penig mind mérget hintettél,

Magad vagy az oka te veszedelmednek, Nem léssen áldása rajtad az Istennek!

Köszönheted eztet te kevélységednek, Benned megöröközött bűnös nemzetednek.

Az ördögnek szarvát ti elkívántátok, Belzebúbnak szarvát immár fölraktátok.

Az rút öltözetben Pluto ti atyátok, Mert az nagy Istentül utáltotván vattok

Kardinálra sokszor sírván szuplikáltunk, Nem adatott nekünk soha jó választunk.

Szomorodott szóval noha foházkodtunk, Kíntelenek voltunk, fegyverünk kivontuk.

Egy tanácsos vagyon, ennek neve nincsen, Elhitesse magát, bújja léssen!

Mert én az Istenhez sírván foházkodom, És az Szent Dáviddal miltán azt mondhatom:

Kezemben adod még én ellenségemet, Az ki nyomorgatja édes nemzetemet!

Kérje az Úristent, kezünkben ne esse Az anyjátul szopott tej keserű léssen!

Magyar nemzet voltál, te, ki elpártoltál? Igaz magyar vér vagy, te, ki elárultál?

Rákóczit s Bercsényit te fogva tartottál, Sok régi uraknak arbiteri voltál!

Szomorú versemet már tovább nem nyújtom, Szegény magyarokat szívem szerént szánom.

Mit tudsz magyarokra, tuled azt kívánom, Elhiszem, nekem is vagyon mast árulóm!

Verseim olvassad, mind halálig hív légy, Pártos magyarokkal pedig soha ne légy,

**Semmi rebelliót ezután te ne tégy,
Az nagy Isten előtt átkozott hogy ne légy!**

A HÉT CZÖTKÉNY

A diadalmas újvári csata után egy nagy bajuszú, kurta derekú kuruc vitéz állított be Rákóczi sátorába. A fejedelem éppen Bercsényi Miklóssal tanácskozott, de azért mindjárt jó kedvvel kiáltott rá az öreg katonára, aki úgy állt a sátorajtóban, mint a cövek.

- Mi baj, vitéz Czötkény uram? Tán föltámadtak a labancok?

- Azok ugyan nem - mosolygott Czötkény a bajusza alatt. - Legalább akiket én fektettem le, azok nyilván föltámadás napján se kíváncsiak fölébredni.

- Voltak pedig egynéhányan, ugye? - vetette oda Bercsényi.

- Éppen tizenkettőnek ágyaztam meg - felelte a kuruc.

A fejedelem előrelépett, és kegyesen megveregette a vállát az öregnek.

- Sok ilyen vitéz kellene, mint Czötkény uram. Magja se maradna akkor a labancnak.

Erre a kegyes fejedelmi szóra meghajította Czötkény uram a fejét, amennyire a vastag nyaka engedte, s olyan sebesre vette a szót, mintha avval is ellenséget kergetne:

- Biz én már kivágtam a labancból a részem ötödfél esztendő óta, nagyságos fejedelem. Azért szeretnék már most hazaszabadulni.

A fejedelem nagyot nézett.

- Micsoda? Tán álmodik kelmed, Czötkény uram?

- Nem én, nagyságos fejedelem - szégyenkezett a kuruc. - Hanem mikor hajnalban hunytam egy kicsit a ló hátán, akkor álmodtam. Otthon jártam a familiámnál, a rongyos kastélyban. Virágoztak a szilvafák, csengett a kolomp, kis árváim a nyakamba csimpeszkedtek...

A fejedelem bánatosan hallgatott, de Bercsényinek a haragos nevetése közberecsegett:

- Hát akkor szaladj innen, vén Czötkény, mert nem akarom megérni, hogy egy kuruc szemem láttára sírva fakadjon!

Szegény öreg Czötkény csak tátogatta a száját, mint horgon a potyka. Kínjában nem tudott mást mondani, csak azt:

- Ötödfél esztendeje nem láttam a... a... a méheimet. Majd rám sem ösmernek szegények.

- De még meg is csipkedhetnek, vén medve - mérgeskedett Bercsényi, a fejedelem pedig csak annyit mondott csendesen:

- Hát menjen kelmed isten hírével. S emlékül válasszon magának egyet a paripáimból.

Dehogy választott paripát szegény Czötkény, dehogy! Örült, hogy gyalogszerrel kisorsranhatott a táborból. Úgyis visszahúzta a szíve, és meg kellett fordulni minden lépésnél. Igaz, hogy abban a nyomban visszakapta a fejét, mert a tábori lobogók csúfondárosan lobogtak feléje, kegyetlen csattogással:

- Hahaha, hehehe! Várják a méhek, a méhek!

Mikor úgy elmaradt mögötte a tábor, hogy már nem is látszott, egészen megkönnyebbedett a szíve. Nini, hiszen a fejedelem majd csak megél az öreg Czötkény nélkül is - vigasztalta magát -, de mi lenne a kis Czötkényekből az öreg Czötkény nélkül?

Hatan voltak, mikor hat tavasszal ezelőtt apa nélkül maradt a hat anyátlan kis árva. Ugyan megvannak-e még mind a hatan? Vigyázott-e rájuk az öreg dajkájuk meg a jó Isten? Bizonyosan jobban vigyázott, mint ő, aki feléjük se nézett annyi esztendő óta. Lám, lám: az aprájának már a nevét se tudja...

Bizony sírhatnékja volt az öreg Czötkénynek, mikor éjszakai pihenőre lehevert a Lószaggató-erdő öreg tölgyei alatt. Nem is azért vette le az izákját a hátáról, hogy enivalót keressen benne, hanem csak azért, hogy a feje alá tegye vánkosnak. S

álmodott rajta olyan szépet, hogy nem győzött mosolyogni. Eszébe jutott álmában minden porontyának a neve: János, Máté, Simon, Tamás, Benedek, Gergő. Az bizony, Gergelyke odamászott az ölébe, s ugyan megrángatta a bajusza lobogóját...

- Hohó, hé! - kiáltott Czötkény apó, s ahogy felnyitja a szemét, hát csakugyan rángatja ám egy öklömnyi kis legényke, de nemcsak, hanem ugyancsak.

- Ejnye, bácsi, de nehezen nyitja föl kelmed a szemét! - zsörtölődött a kisgyerek.

Czötkény fél könyökre dőlt, s hunyorgó szemmel nézett körül a reggeli napfényben. Hat siheder gyerek fogta körül: éppen mintha csak az ő édes vérei volnának. Azt hitte, még most is álmodik, s vissza akarta a fejét eresztetni az iszákra.

- Ohó, bátya - kiáltott rá csengő hangon a legnagyobb fiú, deli tartású, büszke nézésű levante -, előbb mutassa meg kelmed, melyik a legrövidebb útja Rákóczi táborának!

De már erre felült az öreg Czötkény, de még föl is ugrott.

- Mi keresetetek van nektek ottan, szép öcsém?

- Be akarunk állni kurucoknak!

- Kujucsoknak! - bizonyította a pöttöm kis legény is, rettentő vitézül hadonászva egy száraz kóróval.

De már erre megint le kellett ülni Czötkénynek a földre, hogy jobban nevetessen.

- Jaj, lelkeim, nem ott árulják a nádmézet, ha azt akartok szopogatni! Aztán ki az apátok, hogy így szélnek eresztett benneteket?

- Nemes Czötkény Bálint a becsületes neve. Rákóczi katonája, ha ismeri kelmed - pattogtatta büszkén a gyerek levante.

Öreg Czötkénynek a lelke is nevetett örömeiben, de azért csak lepisszentette a száját.

- Hiszen ismerni ismerem őkegyelmét, de bizony kár vele dicsekedni.

- Mi bűnét tudod, hé?! - csattant fel a gyerek szikrázó szemmel.

- Azt, hogy bolond ember, Rákóczit szolgálja, mikor labanc is lehetne. Zabkenyeret eszik, mikor tyúkon-kalácson élhetne. Magam is olyan bolond voltam, de most már elővettem a jobbik eszem. Éppen átszökőfélben vagyok a labancokhoz, s azt mondom nektek, tartsatok velem.

- Kötözzétek meg ezt az árulót! - harsogta lángba borult képpel a fiú.

S mire az öreg Czötkény észrevette magát, akkorra úgy össze volt kötve a két karja fahánccsal meg a saját tarisznyája szíjával, hogy jobban se kellett.

- Ej, hej - dörmögte boldogan a fogoly -, csak már a süvegemet jobban a szememre húztam volna, hogy rám ne ismernének ezek az ördögfiókák!

De hiszen nem kellett attól félni. Az édes szülőanyja se ismerhetett volna rá Czötkényre, úgy összevissza volt irkálva sebhelyekkel az ábrázata.

S így esett meg, hogy az édesapát a saját fiai fogoly gyanánt vitték be Újvárra. Csak Gergelykének szólalt meg a szíve, mert odasúgott neki:

- Szojít-e nagyon a kötés, bácsi? Lám, így jár az, aki a kujucsokat bántja!

Napáldozat táján értek be. A fejedelem éppen ott nyargalászott Bercsényivel a vár tövében, s csodálkozva kiáltotta el magát, mikor a furcsa csapatot meglátta:

- Nini, az öreg Czötkény-e ez, vagy csak a hazajáró lelke?

A hat kis Czötkény szájátátva nézett a hetedikre, ez meg szétfeszítette izmos karján a kötetést, s térdre borult a fejedelem előtt:

- Én vagyok, fejedelem, mégpedig hetedmagammal. Visszahoztak a méheim.

- De úgy látom, meg is csipkedtek - nevetett Bercsényi.

S azzal kihalászott tarsolyából egy marék vadonatúj körmőci aranyat, hogy legyen miből kuruc gúnyába öltözködni a hét Czötkénynek.

Móra Ferenc

Adópolitika és Pénzügypolitika a Rákóczi szabadságharc idején **Szomolányi Gábor**

A törököt Magyarországról kiűző Habsburg-ház az országot teljesen kizsigereli az adókiivetési révén, hogy hadjáratait finanszírozni tudja. A növekvő elégedetlenség folytán felkelő tiszaháti kurucok mozgalmának élére II. Rákóczi Ferenc az ország leggazdagabb főura áll. A felszabadított területeken a kuruc állam első feladata a gazdaság megszervezése. A gazdasági ügyeket személyesen felügyelte Rákóczi, a jövedelmi források felügyeletére, igazgatására a saját bizalmi embereit állította.

A kincstári jövedelmeket (fiskális birtokok, bányák, harmincadok, só kereskedelem stb.) már 1703. második felében összeíratták. Rákóczi a szabadságharc elején lefoglaltatta azoknak a nemeseknek birtokait, akik nem tértek át hozzá. Ezeket a birtokokat a kincstári birtokok felügyelete alá rendelte és jövedelmeivel a kincstárat gyarapította.

Már a szabadságharc kezdeti időszakában a kurucok kezére kerülnek az ország legnagyobb bányavidékei és pénzverdái. A bányák nyomorúságos, leromlott műszaki állapotban voltak, kevés áldást hoztak. A kurucok az állandó pénzhiány miatt nem tudtak pénz költeni a bányászat fejlesztésére, ezért a bányák túlnyomórésze folytonos veszteséggel dolgozott a szabadságharc ideje alatt. Rákóczi a hadi szükségletek miatt több nyersanyag pl. a vas, higany, salétrom stb., kivitelét is megtiltotta, a kereskedelmét állami monopóliummá nyilvánította és a termelőktől rögzített árfolyamon váltották be.

A sóbányászat és kereskedelem is állami monopólium volt. A sóbányák jövedelmét a Gazdasági Tanács hatáskörébe rendelték. A hegyaljai kincstári szőlők jövedelmeit már 1703-ban az ország kiadásaira fordította Rákóczi. A katonai táborokban kocsmákat tartott fenn és a kincstári borokat rézpénzért árulták a katonáknak. A magyar borok külföldön történő eladásából befolyó pénzeket a külhoni fegyver vásárlások finanszírozására fordítják. Rákóczi 1704. decemberében a vármegyékben összeírattja a papi ingatlanokat, jószágokat, dézsmákat és intézkedik arról, hogy az ország szükségére a klérus dézsmáit árendáltassák meg. (árendál = haszonbérletbe vesz). A papság részére járó dézsma bérbevétele, Rákóczi egyik jelentős jövedelmi forrását szolgáltatta. Az egyház részére a bérleti díjat fele részben ezüst, fele részben rézpénzben fizették meg. Rákóczi 1705-ben a lévai tanácsülésen az ország gazdasági életének irányítására Gazdasági Tanácsot (Consilium Oeconomicum) létesít. A gazdasági Tanács feladata lett egyes kiemelt területek kivételével az összes állami bevételek kezelése. Ennek ellenére a fejedelem minden gazdasági tanácskozáson részt vesz, benne van az adók kidolgozásában, személyesen ellenőrzi egyes jövedelmek elszámolását, a vámokat. A vámok egy részét eltörli és új vámokat is bevezet, szükség esetén egyes árukra kiviteli tilalmat rendel el, a hazai piac, a gazdaság védelme érdekében.

A korszak vámjellegű bevétele a harmincadok szedéséből származott.

A harmincadokról először 1703. novemberében Tokaj városában rendelkezik Rákóczi. Elrendeli, hogy a kereskedőktől a harmincadot régi szokás szerint szedjék és a befolyó jövedelmet fordítsák hadi kiadásokra. A szécsényi országgyűlést követően a Gazdasági Tanácsra bizza a harmincadok dolgát. A harmincadok általában csekély jövedelmet hoztak, ezen úgy akart segíteni Rákóczi, hogy a sót terhelő vám mértékét felemelte.

A kurucok hadi költségeit a szabadságharc kezdeti éveiben a kincstári jövedelmeken túl a Rákóczi birtokok jövedelmei és a pénzkibocsátás által finanszírozzák, valamint ehhez járulnak még hozzá a francia udvartól kapott pénzsegélyek. A szabadságharc második felében a hadsereg finanszírozása legnagyobbbrészt az adójövedelmek beszedése révén valósul meg.

A francia segélyek

A spanyol örökösödési háborúban az osztrákok és a franciák hadban állnak egymással a spanyol trón megszerzéséért. Kedvező volt XIV. Lajos francia király számára Rákóczi magyarországi felkelése, mert emiatt az osztrák császár kénytelen volt a hadszíntérről csapatokat kivonni, és Magyarországon tartósan lekötöni. A felkelés megindításakor 30.000 tallér segélyt juttatott Bonnac márki varsói francia követ útján Rákóczihoz. 1703. november 15-től XIV. Lajos elhatározta, hogy havi 30.000 livre (10.000 tallér) segélyt folyósít a felkelés támogatására. 1705. május 18.-án XIV. Lajos elismeri Rákóczit Erdély fejedelmének, valamint a segélypénz összegét felemeli havi 50.000 livrere, valamint Bercsényinek 9.000 és további három tábornok részére 2-2.000 livrét utaltat ki. A segélyeket két útvonalon juttatták el Rákóczihoz.

Az egyik útvonal Danzig-on keresztül Bonnac márki révén lett folyósítva, a segélyek átvételével és annak kezelésével Rákóczi Kray Jakobot bízta meg. A másik útvonal 1706. márciusától XIV. Lajos konstantinápolyi francia követségén keresztül, Ferriol követ útján lett folyósítva Pápai János megbízott kezébe. A francia segélyek folyósítása egészen 1708. augusztusáig tartott mikor XIV. Lajos beszüntette további pénzek küldését. Danzigban 1703. novemberől 1708. augusztusáig 2.245.694,2 livre (748.564 tallér 58 poltura) segély lett folyósítva, Konstantinápolyban 1706. márciusától 1708. júliusig 546.056,16 livre (182.018 tallér 60 poltura). Rákóczi időközönként kiküldötteit elszámoltatta. Kray Jakab tételes számadásából tudjuk hogy a kiadások java része a hadsereg részére külföldön történő vásárlásokra költetett el, posztóra, pisztolyokra, fegyverekre, lovakért, valamint Rákócziné fejedelem-asszony részére, külföldi követeknek, diplomáciai kiadásokra stb.

Rákóczi pénzkibocsátása

Rákóczi a kurucok kezére került pénzverdékben Körmöczbányán és Nagybányán már a szabadságharc elején beindítatja a pénzverést. A megnövekedett pénzverési igények miatt Kassán és Munkácson is megszervezik a pénzverést. Meg kell említeni, hogy Rákóczi részére mint erdélyi fejedelemnek Kolozsváron is vertek pénzeket aranyból, melyeknek a pénzforgalomban nem volt jelentőségük.

A Rákóczi szabadságharc alatt vert magyar típusú nemesfém pénzek három fő típusát ismerjük: az aranyforintokat, az ezüst polturákat és az ezüst-forintokat. A nemesfémről készült Rákóczi pénzek pénzlába megfelel a korszak magyar pénzeinek, ehhez a körmöci liga volt az irányadó mindenütt. Rákóczi különös gondot fordított a kivert aranypénzekre. Az aranyat rendszerint Rákóczi az udvari kincstárba szállította be és személyesen gondoskodott a kiutalványozásáról. Rézpénzekből a Rákóczi szabadságharc ideje alatt 5 fő típus készült, a pénzforgalom lebonyolítására I, X, és XX polturások, valamint próbaveretnek tekinthető rézdénár és IV polturás rézpénz. Rákóczi emlékirataiban úgy nyilatkozik, hogy azért kényszerült rá a rézpénz kibocsátásra, mert az arany és ezüstmennyiség keveset jövedelmeztek, nem akarta adókiutalással sújtani a lakosságot mivel felkelés egyik oka a súlyos adóterhek voltak. A rézpénz kibocsátásával fedezte a folyó hazai kiadásokat és ez képessé tette arra, hogy az aranyat és ezüstöt megtakarítva azon fegyvert és ruhát vásároljon hadai számára külföldön. A pénzhiány már a felkelés első évében nyomasztó volt és emiatt 1704. május 04.-én Rákóczi egymillió forint értékű rézpénz kibocsátását határozta el a belső pénzforgalom lebonyolítására, azzal az ígérettel, hogy rövid időn belül beváltják jó nemesfém pénzre, erre a lakosságnak a fejedelem hatalmas birtokai kellő garanciát jelentettek. Ezért az első időszakban el is fogadták a rézpénzeket fizetésre. Az áruforgalom lebonyolításában belföldön a rézpénz lett a vezető szerep. A kormány azonban nem tudta a rézpénz beváltását illetőleg az ígértét betartani. Nem váltotta be a kijelölt időben a libertásokot, sőt még kénytelen volt a növekvő költségei miatt újabb milliókért rézpénzt kibocsátani. A pénzforgalomban a tömegek az egy polturákat névértéken elfogadták, addig a X és XX polturák elfogadtatása már a kibocsátás kezdetén problematikus volt, mivel deklarált forgalmi értékük a belső értéknek a többszöröse volt. A kereskedők áremeléseivel valamint a manipulációk hamar kikezdték a rézpénz népszerűségét, az árak elkezdtek emelkedni, a parasztság és a kereskedők nem szívesen váltak meg áruiktól rézpénzért. Ezért kettős árendszert alakult ki az áruforgalomban nemesfém pénz fizetésre és rézpénz fizetésre. 1705. elején már pátensekkel és árszabásokkal kellett védeni a rézpénz értékét. A nemesfém pénzek a belföldi áruforgalomból a rézpénzek miatt kiszorultak. Érvényesült Gresham II. törvénye. Az emberek lehetőleg rézpénzzel akartak fizetni és a birtokukban lévő csekély mennyiségű nemesfém pénzt nem adták ki a kezükből. Az 1706. januári miskolci fejedelmi tanács ülésén már napirendre kerül a rézpénzek egyre romló helyzete. Már itt felmerül, hogy a rézpénz verést meg kell szüntetni. A tanács kimondja, hogy a rézpénz értékét le fogják szállítani és a pénzeket ellenjeggyel látják el. A Miskolcon elhatározott leértékelést nem hajtották végre sőt még újabb kétféle forint értékben vertek rézpénzt. A rézpénzek leértékeléséről és forgalmáról végül is az ónodi országgyűlés 1707. június 8.-án a következő határozatot hozta: a tíz polturák négy polturára a húsz polturások nyolc polturára értékeltettek le, az egy poltura megmarad rendes értékében és a rézpénzek további verését meg kell szüntetni. A forgalomban maradó leértékelt pénzekre megkülönböztetésül ellenjegyet ütöttek be. Az ónodi gyűlésen elhatározták miszerint a pénzforgalomban 2 millió 200 ezer forint értékű lepecsételt libertás maradhat, amiből 200 ezret a Dunántúlra rendelnek. A forgalomból teljesen kivonandó kétféle millió forintnyi libertást Kassán kötelesek beolvasztani és abból nyert rézből 100 mázsát a Gazdasági Tanácsnak árusítás végett átadni. Elrendelték, hogy a forgalomban csak bélyegzett (ellenjegyzett) pénzek forogjanak, viszont ezek mindenféle pénzügyi műveletnél használhatók legyenek. A lepecsételt pénzek forgalmának ellenőrzésére minden megye köteles felügyelőket "kongó-bírákat" kirendelni és aki nem fogadja el az ilyen pénzt annak árúját a vevő javára elkobozni kötelesek, s a vevő által ígért ár a felügyelőt tehát a kincstárt illeti meg. Rákóczi rézpénzeinek rohamos értékvesztését, majd teljes elértéktelenedését nem csak a rézpénzek hatalmas mennyiségű fedezet nélküli kibocsátása okozta, hanem a hamisított rézpénzek elszaporodása is. Magyarországon főként lakatosok és ötvösök voltak a hamisítás résztvevői. Az igazán nagy hamispénzverő műhelyek külföldön működtek Lengyelországban, Havasalföldön és Törökországban. A hamispénz nagy tömegben érkezett Magyarországra csempészet vagy külföldről érkező kereskedők révén. A Rákóczi kor pénztörténetének érdekessége, hogy mikor a rézpénzek leértékelését követően a pénzek ellenjegyzése megindul, az ellenjegyeket is elkezdtek hamisítani. Ezért az ellenjegyek minél kisebb méretűre és minél finomabb veretűre való elkészítésére utasította a fejedelem a pénzverő kamarákat. A lepecsételt pénzeket kényszerrel mintegy egy éven át lehetett még forgalomban tartani.

Hiába a kiadott hivatalos árszabályzatok (limitatio) és hiába az ellenőrzést végző kongó-bírák tevékenysége, mert az árusok inkább bezárják a boltokat, falusi parasztok meg inkább semmilyen élelmet nem visznek a vásárokra, nehogy áruikat, terményeiket az értékét vesztesse, lepecsételt libertásokért kelljen eladniuk.

1708. őszén már az ország több helyén: bányákban, gyárakban, pénzverdékben stb. dolgozó munkások láznak fel a rézpénz miatt és sem a pecsétes (ellenjegyzett), sem az egy polturás rézpénzt nem hajlandók elfogadni, fizetésüket ezüstpénzben követelik.

Idegen pénzek verése pénzforgalom számára. Rákóczi 1705. május 16.-án rendeletben utasítja Ajtai Mihályt a nagybányai inspektort, hogy a *“fältallérosokat a régi formára, császár képére veresse”*. Ezt megelőzően 1705. március 20.-án Hellenbach selmeci bányagróf részére is azt az utasítást adta, hogy *“sziléziai ón váltására a régi formára veressen pénzt Körmöczbányán”*. Rákóczi ezen intézkedéseinek a kuruc nemesfém pénzeknek a külföldi kereskedelemben kialakult diszársziója volt az oka. Bercsényi 1705. május 5.-i levelében panaszkodik a fejedelemnek, hogy Morvaországban és *Lengyelországban “az országunk fehérpénzét elvenni nem akarják, a forintost 12 garasnál följobb”*, s tanácsot is ad a fejedelemnek *“A régi pénzt imitálni, vagy valami tallérokat verni nem volna-e jobb?”*. Ebből a levélből is kiderül a diszárszió, külföldön a magyar ezüst pénzeket 40 %-kal alacsonyabb értéken akarják csak elfogadni, míg az osztrák birodalmi pénzeket értékükön fogadták el. A kurucok rájöttek, hogy a külföldi kereskedelem és a diplomácia biztosítására szükségük van császári pénzekre, melyeket ezeken a területeken értékükön elfogadnak. A fejedelem ezért rendelte el megoldásként a császári pénzek verését a külföldön történő vásárlások finanszírozására.

Adópolitika

A kuruc felkelés kitörésében jelentős szerepet játszott a Habsburg kincstári túladóztatás miatti sérelmek sora is, ezért Rákóczi a szabadságharc első éveiben nem akar nyíltan az adókiadás eszközéhez folyamodni. A kezdeti években, 1703- 1704-ben a kuruc állam pénzkibocsátásból származó jövedelme jelentéktelen. Azonban a kuruc csapatokat élelmezni kell, a fiskális és a Rákóczi birtokok készlete erre nem bizonyul elegendőnek. Rákóczi kénytelen igénybe venni a lakosság hozzájárulását is a hadsereg fenntartásához. A hadak ellátásának megszervezésére főcommisariusokat nevez ki. A főcommisariusok munkája, hogy a hadsereg részére az élelmet és az abrakot a normák szerint kivessék a vármegyékre. Az 1703. december 5-i kivetés szerint Szatmár, Közép-Szolnok, Ugocsa, Máramaros és Szabolcs megyéknek a normák szerint kuruc katonánként havonta 60 font húst, fél köből lisztet, lovanként 1,5 köből abrakot kellett beszolgáltatni (havi 375 ezer font hús, 3155 köből liszt, 5901 köből zab) valamint a vármegyéknek 375 forint 72 dénárt kellett pénzben fizetniük és 190 szekeret kiállítaniuk. Tulajdonképpen ezt a hozzájárulós kivetéses rendszert, még ha Rákóczi nem is nevezi adónak, formájában adójellegű bevételnek lehet tekinteni.

Az első hivatalos formájú az ún. portális adó kivetésére 1706. decemberében a rozsnyói szenátusi ülésen kerül sor, kétféle forint értékben. A kivetés alapjául a portaszámot vették figyelembe vármegyénként és felosztási táblázatot készítettek a vármegyékre és a szabad királyi városokra lebontva. A portaszámokra pénzegységben vetették ki az adót, de azt meghatározott termékekben kellett leróni (ökör, viasz, posztó, ruházat stb.). Az adót terményekben gyűjtötték be a vármegyék és egy kereskedelmi társaság révén a hadsereg részére szükséges iparcikkre cserélték Sziléziában.

Az 1707-es ónodi országgyűlésen újabb adó kivetésének megszavazását kéri a fejedelem a rendektől, amelyet azok meg is tesznek, kétféle forint értékben vetnek ki adót melyből 500 ezer forintot azonnal beszedni rendelték. Rákóczinak sikerül elérnie, hogy a megyék követői elfogadják a közteherviselés gondolatát, javasolva hogy mind a szegény mind a gazdag amiye van azután adózzék.

Az ónodi adó az ún. “dicális” adó. Az új adó mértékének megállapítására és az összeírások megszervezésére bizottságot állítanak fel Klobusiczky Ferenc elnökletével. A dicális adó szerint minden birtokot kivétel nélkül számbavettek (a nemesek, papok, sőt még a fejedelem birtokait is). Számbavették a vagyontárgyakat, az ingóságokat is a dica számának megállapításánál. A személyes dica szerint a jobbágnak még a személyét is dica alá vették, itt mentesült a személyes dicáltatás alól a nemesség (nekik csak a vagyonuk dicáltatható, személyük nem).

A felvett dicaszámok a következő megoszlást mutatják.

nemesség	185.567 dica	18,19 %
paraszti rendek	696.031 dica	68,24 %
fegyvert viselő parasztok	28.611 dica	2,8 %
városok	109.832 dica	10,77 %
összesen	1.020.041 dica	

A közterheknek a dicákra történő szétosztásánál is érvényesül a kiváltságos rendeknek kedvezőbb kivetés. A hadak téli elszállásolását teljesen a parasztok dicáira vetették, a királyi városok a téli szállásért megváltásul dicánként 2 garast fizettek. Az élelmiszeradókat egyformán rótták ki mind a nemesi, mind a paraszti dicákra. Az újoncalapot megosztották 2/3 részt a nemesek, 1/3 részt a parasztság fizette. Ellenben a katonaságnak végzett munkákat, a szekerezést valamint a közmunkákat is teljesen a parasztok dicáira rótták ki. A parasztságot a központi elvonásokon kívül még sújtotta a földesurak részére végzett kötelező szolgálat.

Rákóczi 1707. december 12-től Kassán tartott fejedelmi tanácsra hívta össze a rendeket és a megyék, városok követeit, hogy a dicák összeírásáról számot adjanak. A dicák felülvizsgálata két hétig folyt, ahol a dicák számát kevésnek találta a gyűlés, ott becslésekkel új dica számot állapított meg. Valamint megállapították a dicák után kivetendő adókat. Rákóczi abban reménykedett, hogy a dicák után járó 3 forint készpénzadót ezüstpénzben kapja meg, de rövidesen kiderül a beszédnél, hogy a megyék csak ígérték az összegeket, de nem fizetik. A fejedelem könnyítéssel megengedi, hogy a parasztoktól a rájuk eső adót rézpénzben is beszédhetik, de a parasztság részére még ez is túl nagy teher, sok paraszt család szökik el az adószedők elől Lengyelországba.

A gondok miatt 1708. májusában Egerbe hívta össze ismét a követeket Rákóczi. A fejedelem elszámoltatta a megyéket és megállapították az adó hátralékokat. A gyűlésen leszállították a Kassán önkényesen megemelt dicaszámokat. továbbá meghatározták a természetben járó nyári élelmiszeradót is. Az így csökkentett terheket is alig tudták teljesíteni a vármegyék, volt úgy hogy több vármegye is (Bereg, Máramaros, Szabolcs, Szatmár) a kirótt pénzadót nem tudta pénzben beszédni és kifizetni, hanem természetben szarvasmarhákkal róttá le azt.

1708. nyarától, a francia királytól nem érkezik több segély. 1708. augusztus 3.-án a kuruc seregek a trencsényi csatában óriási vereséget szenvednek. A lakosságban meginog a kurucokba vetett hit, a rézpénz semmit sem ér többet, az emberek eldobálják. 1708. késő őszén a kurucok elvesztik Körmöcbányát és a környező bányavárosokat, ezzel értékes bányakincsek forrásától esik el a kuruc állam.

1708. évvégétől új jövedelmi források után néz a fejedelem, így kerül sor egyes állami monopóliumok és tevékenységek bérbeadására is (harmincadok, pénzverés).

A pénzhiány miatt a harmincadok jövedelmeit bérbe adják. A bérbeadásokat a Gazdasági Tanács felügyelte. A legtöbbet ajánlónak adták bérletbe a harmincad szedési jogát egy adott területen, a bérleti díjat utólag a befolyt bevételekből kellett törleszteni, a bérbevevő nem fizetett előre. Emiatt több esetben adós is maradt a bérlő a harmincad esedékes részével. Kísérletet tesznek a pénzverés bérbeadására is. 1708. december 30.-val a kassai pénzverőházat kincstári kezelésből átadják Hrabovszki János bérlő kezébe. A bérleti szerződésben Hrabovszki különböző ezüstpénzek verésére kötelezte magát. Tétélesen rögzítik az átadott eszközök listáját, a bérlő kötelességeit. Rákóczi ezen pénzpolitikai döntése is csődöt vall. Kálmánczai István tanácsos a következőképp számol be a fejedelemnek a verdében tett ellenőrzéséről: *“Hrabovszki nem alkalmas a monetária vezetésére. Bérleti összeg fejében még egy polturát sem adott be. Havi számadásait rendetlenül készíti el.”* A verde bérbeadásából Rákóczi államának egy fillér haszna nem származik, a verdét kénytelenek állami kezelésbe visszavenni.

A nehézségek napirendre kerültek az 1708. december 3.-i sárospataki gyűlésen is. Itt lecsökkentik a hadak részére a dicák után járó természetbeni adót és meghatározzák az 1709-es évre jutó adót. A nemesség az adózás helyett a személyes felajánlások visszaállítását javasolja, de ezt Rákóczi nem akarja elfogadni, mert a hadakozáshoz pénzre van szüksége.

A sárospataki kirovás tulajdonképpen az adószedés végét is jelenti. A kirovást még megteszik, de a kirótt mennyiségeket 1709. folyamán már nem tudják beszédni. 1709. júliusában Bercsényi még utalványokat állít ki a megyék adójára, de ezeknek a pénzeknek az átadása már javarészt meg se történik.

1710. folyamán a fejedelem már össze sem hívja a rendeket az adókvetés megbeszélésére, hanem a megyéktől már csak önkéntes felajánlásokat kér nem sok eredménnyel.

Rákóczi a szabadságharc utolsó, legfontosabb anyagi bázisának, a fejedelmi birtokoknak a kezelésére 1710. elején Udvari Gazdasági Tanács (Consilium Oeconomicum Aulicum) néven új hivatalt állít fel.

Az 1709. tavaszán kitörő pestisjárvány ötször annyi áldozatot kíván, mint a felkelés a nyolc éve alatt. A bevételek elmaradása folytán a hadfelszereléseket nem lehet finanszírozni, a katonaság ellátása akadozik. 1710-ben már egy lerongyolódott, hiányos felszerelésű kuruc hadsereg vívja háborúját az osztrák birodalommal szemben.

A pestis, a rossz termés miatt fellépő éhínség és a gazdaság teljes csődje miatti pénztelenség megteszi hatását, a kurucok sorozatos csatavesztések után 1711. májusában elölyös feltételek mellett leteszik a fegyvert.

Délvidéki Rákóczi-emlékek

II. Rákóczi Ferenc felhívására a Délvidék népe is megmozdult, bár a sok viszontagságot megért terület népessége csak részben illeszkedett a magyarok mozgalmába.

Gróf Széchenyi Pál kalocsai érsek és bácsi főispán nem döntött a királyhoz való hűsége és a mozgalom céljai között. A királyhoz mindvégig hű érsek misét mondott a "felek" megbékítéséért:

"Áldd meg országunkat, mi magyar hazánkat, - Vezéreljed jóra a mi királyunkat."

Az itteni fegyverforgató nép a fejedelem solti táborához csatlakozott, s így Rákóczi az ő segítségükkel gátolta meg, hogy a bácsmegyei határőrök - akik túlnyomórészt nem magyarok voltak - Heister császári tábornagy dunántúli seregével egyesüljenek.

A fejedelem azzal az elhatározással érkezett Bács alá, hogy a nemzeti ügghöz való csatlakozásra kényszerítse a vár védőit. 1704. június 29-én a gyalogságot szekerekre ültette, és a lovassággal együtt váratlanul a fallal körülvett Bács óvára alá nyomult. A várat a meglepett Fluck császári ezredes az első felszólításra feladta. Katonái mindenfelé futottak, Rákóczi emberei a mocsarakban is követték őket.

Ezután Titel következett, ahonnan szintén sikeréről tudósította Thököly Imrét.

Rákóczi kurucjai nehezen viselték el a délvidéki nyári forróságot és a homokos talajon napi 8-12 órás menetelés mellett az ivóvíz hiányát. Egy-egy táborhelyre megérkezve Rákóczi maga állította ki az őrköt, s éjfélig sorra járta őket, hogy mindenki a helyén van-e. Július 19-én már Martonos alatt állott hadtestével, s a következő napon Szeged belvárosához, a palánkhoz közelített. Így mintegy három hét alatt fejeződött be a bácskai hadjárat.

Kis idő múltával Rákóczi felszólította a levert határőröket, hogy szövetkezzenek vele a maguk és a magyarok jogainak visszaszerzésére, s akkor ő is képviseli törvényes igazukat.

Ugyanezen év szeptembere - októbere táján már örömmel vette tudomásul, hogy a betelepített menekültek visszatértek Zomborba és a környező falvakba: gazdálkodnak a földeken, s megegyeztek a magyarokkal, hogy egyik a másik ellen többé sohasem hadakozik.

Rákóczi elgondolása nem teljesült, bár mindent elkövetett az ellentétek elsimítására, s hirdette:

"Vesszen oda mindenünk, csak hazánk kincse, a szabadság éljen örökké!"

A másik Rákóczi-émlék Zombor városához kötődik: *itt emelték országos közadakozásból a fejedelem első teljes alakos szobrát!*

A Bács-Bodrog Megyei Irodalmi Társaság a fejedelem emlékének szentelte első díszülését 1906. december 16-án. *Vértesi Károly* elnök javaslatára fogadták el, hogy a kassai nemzeti gyászünnep hatására egy megemlékezésre méltó Rákóczi-szobor álljon városuk valamelyik nagyobb terén.

A felhívás hazaszeretetre buzdított. 1907. január végén már meg is alakult a Szoboremelő Bizottság *Városov Gyula* kalocsai érsek és *Fernbach Károly* Bács-Bodrog vármegye és Zombor szabad királyi város akkori *főispánja* díszelnökletével.

A szobor nagyságát és formai megjelenítését kialakító viták után több művész ajánlata közül *Jankovich Gyuláét* fogadták el. Az ő legismertebb alkotása Szent Gellért Gellért-hegyi szobra. A szoborállítás feltétele volt, hogy a talapzati domborművek a kuruc sereget, az ónodi országgyűlést és Rákóczi alakját Rodostóban ábrázolják.

A felmerülő költségek gyarapítására a Zombori Magyar Védő Egyesület Leányszakosztálya 1910. január 7-én a városháza nagytermében jelmezes estélyt rendezett, s mintegy hatszázharminc koronával járult hozzá a szobor leleplezési költségeihez.

Az ünnepélyes szoboravatásra 1912. június 9-én került sor. Az ünnepi beszédet *Márki Sándor* egyetemi tanár, az MTA tagja tartotta, és *Dömötör Pál Rákóczi szobránál* című ünnepi ódáját *Jászai Mari*, a Nemzeti Színház művésznője szavalta nagy sikerrel.

...Így: szobra itt is... Itt? A délvidéken?!

Ne féljetek, nem jött kísérteni;

A legfájóbbak voltak tán szívében

Az egymást meg nem értés sebei.

Testvért látott ő minden ajkú népben.

Tanúk: az ég és szent érzései ...

Meg az a ruthén, kinek hajlékában

Tölté utolsó éjét a hazában ...

Beck Ivánné Dekker Mária

rákóczi táborok

A Magyarságismereti Mozgótábor történetéről

Nyújts feléje védő kart... (Kölcsy Ferenc: Himnusz)

2008-ban rendezte meg a magyarországi II. Rákóczi Ferenc Alapítvány a kanadai Rákóczi Foundation közreműködésével 15. Magyarságismereti Mozgótábort a kárpát-medencei magyar fiatalok számára. A Mozgótábor története oda nyúlik vissza, hogy a Kanadában élő magyarok már a 1950-es évek elején szövetségbe (Rákóczi Szövetség) tömörültek, és célul tűzték ki többek között, hogy

- hasznára lesznek az új hazának,
- teljesítik az óhaza iránti kötelezettségeiket.

1989 előtt az időközben Alapítvánnyá váló Szövetség évről-évre 10 egyetemistát küldött Kanadából Magyarországra a magyar nyelv és a kultúra elsajátítása céljából. Azóta a tábor célja egészen megváltozott. A Mozgótábor ötlete Ayklerné Papp Zsuzsától származik, aki férjével Kárpátalján járva tapasztalta, hogy az ottani gyerekek közül alig néhányan jutottak el Budapestre. 1994-ben 80 fiatalot hívtak meg Magyarországra a Kárpát-medencéből. Több évig tartott míg keresték, azokat a magyarországiakat, akik segítettek a programok szervezésében. A tábor segítők köre fokozatosan bővült: először a Templomos Lovagrend kapcsolódott be a szervezésbe és a tábor programjainak a lebonyolításába, majd a kecskeméti és budapesti piaristák és a miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium. A tábor leglelkesebb segítői a táborban korábbi években részt vett fiatalok, akik kísérőként, határon túli szervezőként kapcsolódnak be a szervezésbe. A létszám időközben növekedett: évente 135 főt fogad a Tábor Erdélyből, Felvidékről, Kárpátaljáról és Délvidékről. 2008-ban köszönhetjük a tábor 2000. tagját.

Hogyan szerveződik egy tábor? Minden évben januárban meghirdetjük a pályázatot 14-18 éves fiatalok számára, kitűzzük a pályatételeket.

Jelentkezéshez szükséges feltételek:

- Önéletrajz-szerű bemutatkozó levél - személyes érdeklődési körre is kitérve
- Egyházi - helyi plébánosi, vagy lelkészi - ajánlás
- Becsületbeli nyilatkozat arról, hogy korábban még nem vett részt Magyarságismereti Mozgótáborban
- 3 - 5 oldalas pályamunka az alábbi témák egyikében:

1. Kárpát medencei magyarság Európa schengeni határain belül és kívül - kihívások és lehetőségek.
2. Mire ösztönöz bennünket - engem - történelmi példaképem.
3. Nyitott szemmel a világban - avagy milyen kihívásokkal küzd szűkebb környezetem közössége, és én milyen lehetőségeket látok megoldásként.
4. 2008 a kultúrák közötti párbeszéd éve- gondolataim a témában
5. Történelmi tragédiák környezetemben 1944-ben

A határon túli szervezők (referensek) meghirdetik régióként a pályázati lehetőséget, majd májusig elkészülnek a pályamunkát, amelyet a referensek elbírálnak és a hónap végéig értesítik a nyerteseket.

Közben januártól ugyancsak elkezdődik a tábor szervezők előkészítő munkája.

Június végén megérkezik a 135 fő Budapestre, és megkezdődik a tábor. Mi a tábor programja? Budapesten csoportokba szervezik a résztvevőket: Bethlen, Rákóczi és Zrínyi a három 45 fős csoport neve. Minden csoportba kerül minden régióból fiatal.

12 napos vidéki programon vesz részt minden csoport: Eger – Miskolc – Aggtelek – Sárospatak – Tállya – Debrecen – Kecskemét – Ópusztaszer – Kiskőrös – Bugac – Mohács – Pécs – Szigetvár – Siklós - Tihany – Székesfehérvár – Agárd – Győr - Pannonhalma – Sopron- -Nagyecenk – Esztergom- nevezetességeit tekintik meg, közben ismerkedés, játék, tánc, előadások a magyar múlttól, az európai integrációról, emberi jogokról, környezetvédelemről... És közösségé válnak. Már igazi csoportok érkeznek vissza Budapestre, ahol 4 napos programon együtt vész részt a 3 csoport. Mi a tábor célja?

- A magyar történelem és kultúra jobb megismerése,

- Egymás megismerése, a kisebbségi lét nehézségeinek és örömeinek felfedezése a más régióból jött társak segítségével (ezért nem vesznek részt a táborban anyaországiak)
- Segítség önmaguk, magyarságuk és a szülőföldjük tudatos vállalásához

A program sikerének kulcsa, hogy a szervezők a hangsúlyt az egészséges öntudatra helyezik, mely nem szégyelli a múltját, de gyökereiből táplálkozva a jövő felé tekint; mely nem gyűlöli a másik nemzetet, ehelyett az összefogásra, a kommunikáció lehetőségeinek kutatására összpontosít saját identitásunk megtartásának fontossága mellett.

A 17 napos program elvégzése után mindenki tagja lesz a Rákóczi családi Körnek: támogató és támogatott, és egymás sorsát figyelemmel kísérik. Szükségben egymás segítése, támogatása vagyunk.

A tábor minden költségét (utazás, szállás, étkezés, belépők, zsebpénz) adományokból és pályázatokból fedezik a szervezők.

A résztvevőktől:

„... nyelvünk és történelmünk közös, egy nemzet fiai vagyunk ...Erdély földjén, a végeken kell élnem, tanulnom és tanítanom, magyarként, igényesen. Ez a tábor hitet és erőt adott, hogy ezt a célt kövessem.” (Sipos Kinga, Erdély)

„... ezeket az élményeket a határon túli magyar fiatalokkal együtt élhetjük át, azokkal az emberekkel, akikhez a közös gyökerek, az anyanyelv, a kultúra köt bennünket, s akikkel egy nagycsaládot képezünk. Mindannyiunknak magyarul dobban a szíve, magyarul szól a szája és magyarul is álmodunk. Így őket megismerni, velük összebarátkozni egyne a magyarságunk megtartását és ápolását is könnyíti, segíti.” (Illés Henrietta, Felvidékről)

Rákóczi pénzei

A XVIII. század elején általában az volt a szokás, hogy az uralkodók a maguk arcképét tetették a pénzeikre. II. Rákóczi Ferenc azonban csak magyar jelképeket - országcímert, a Madonnát - valamint a szabadságharc jelmondatát (Pro libertate) verette a pénzekre.

A vármegye címere

6. Baranya vármegye

A vármegyét és a pécsi püspökséget még első királyunk, Szent István alapította. Ő hozta létre 1015-ben a pécsváradi bencés apátságot is. Amelynek 41 falut adományozott. A püspökség és az apátság a középkori kultúra terjesztésében fontos szerepet játszott. Nagy Lajos királyunk (1342-1382) Pécsen alapította meg, az első magyar egyetemet. Baranya vármegye első címeres pecsétjét I. Lipóttól kapta 1694-ben, amit 1838-ban V. Ferdinánd megújított és magyar nyelvű körfelíráttal látott el. A körpajzs talaján övpárkányos, oromzatos, kör alakú bástya áll, kváderkövel keretezett, csoporácsos, nyitott kapujában koronával ékesített, kerek talpú pajzs lebeg, melynek mezejében I. Lipót és I. József császár nevének kezdőbetűi láthatók. Az övpárkányon, két jobbra haladó férfi, (Józsue és Kaleb bibliai alakok) fejükön búzakoszorúval, egy meszeszerűen nagy szőlőfürtöt visznek vállukra tett ridon, amely a villányi borvidék gazdagságát szimbolizálja. A címerpajzsban lévő körbástya a határvédelemre utal.

A címer juharfából készült.

A vármegye egykori területe Pécs központtal; 5177km²-volt. A trianoni békeszerződés következtében, (1920. jún. 4.) Jugoszláviához csatolták, 1136 km²-t. Magyarországnak maradt, Pécs székhellyel; 4041 km²

Denes: Rákóczi

Rákóczi

Égbetörő ódon falak
néma imára hajlanak,
csúcsívekben ölelkezve,
múltjukat el nem feledve.

Szláv a szó, de magyar a csend,
és a sírboltban odalent
halk szavakkal éleszt holtat;
fejedelmünk nem nyugodhat!

Magyar szívvel megáldották,
magyar földbe elhantolták,
melyet tőlünk elraboltak,
idegenben nem nyugodhat!

részlet

A Rákóczi Hírlevelet szerkeszti: Fenyvesi Miklós

Fogadják jó szívvel, olvassák szeretettel!

miklos.fenyvesi@fibermail.hu

